

nazwa	typ	opis
Aleksandrów	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 4 km na płd. od Nowego Miasta, ok 270 mieszcz., lokalna droga z →Kłęki do →Szyplowa. Dawny folwark założony przez Hermanna Kennemanna z Kłęki, współtwórcy HAKATY. Pierwotna nazwa Alexanderruh.
Andrzejpole	nie istniejące	Nieistniejąca już osada w gm. →Dominowo, tuż przy płd. granicy gminy, ok. 1,2 km na płd-zach. od wsi →Borzejewo, przy drodze do →Zdziechowic. Obecnie w tym miejscu znajduje się wiadukt nad autostradą A-2.
Annopole	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na płd-zach. od Środy Wlkp, tuż przy płn. granicy gminy, lokalna droga ze →Stupi Wlk. do →Jaszkowa, ok. 90 mieszcz., stacja kolei wąskotorowej linii Środa Wlkp - Zaniemiśl (rok budowy: 1910)
Annopole, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na płn. od wsi →Annopole, tuż przy płn. granicy gminy, lokalna droga ze wsi Annopole.
Annopole, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na zach. od wsi →Annopole, tuż przy płn. granicy gminy, lokalna droga ze wsi Annopole do przysiółka →Pętkowo.
Antonin	osada	Osada śródleśna w gm. →Krzykosy, tuż przy płn. granicy powiatu, ok. 6,2 km na płn-wsch. od Krzykos, lokalne drogi leśne
Baba	osada	osada w gm. Krzykosy, ok. 1 km na płn-wsch. od Krzykos, przy drodze krajowej nr 11/15. W pobliżu przepływa lokalna →rzeczka Baba
Baba, rzeka	rzeka	niewielka, lokalna rzeczka w gm. →Krzykosy, lewy dopływ →Warty, dł. ok 8 km, źródła pod wsią →Witowo, ujście pomiędzy →Solcem a Krzykosami.
Babin	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5,5 km na płn. od Środy, ok. 220 mieszcz. Droga lokalna z →Podgaju do →Romanowa. Do 1979 roku na wsch. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Babin. W odległości ok. 0,6 km na wsch. od wsi lokalne wyniesienie →Łysa Góra (2), Dwór z pocz. XXw.
Bagna Średzkie	obszar chroniony	Obszar Chronionego Krajobrazu utworzony 20.06.1995r decyzją Rady Miejskiej w Środzie Wlkp o pow. 120,3 ha w końcowym biegu →Strugi Średzkiej i na kilku zbiornikach wodnych wokół rzeki. Obejmuje tereny łąkowe i siedliska rzadkich gatunków ptaków wodnych i błotnych w tym: kaczki krzyżówki, rycyka, płaskonosy, cyranki i gęgawy. Na terenie Obszaru występuje także towarzyszące ekosystemowi ptaków skupisko roślinności szuwarowo-bagiennie-torfowiskowej w tym: 8 gatunków uznanych za zagrożone w Wielkopolsce i 2 w skali kraju. Występują tu stanowiska objętego całkowitą ochroną storczyka kukawki.
Bagrowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 3 km na zach. od Dominowa, ok. 70 mieszcz. Droga lokalna do drogi powiatowej do Nekli i do drogi powiatowej do Kostrzyna. Parterowy dworek z piętrową częścią centralną, zgrabnie dopasowanym półkolistym balkonem – tarasem podtrzymywanym kolumnami z pocz. XXw, przebudowany w l. 20. Kościół zrębowy pw. św. Katarzyny z 1751r.
Bardeczka	rzeka	→Wielka
Bardzianka	rzeka	→Wielka
Biała Góra	góra	Lokalne wzniesienie (81 m n.p.m.), ok. 1,5 km na płn. od →Pięczkowa w gm. →Krzykosy, przy lokalnej drodze do Miłosławia.
Biały Gościnniec	nie istniejące	Osada (zabudowania zniszczone) przy dawnej przeprawie na →Warcie, 1,8 km na płd. od Łysej Góry w gm. Zaniemiśl.
Bieganowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na płn-zach. od Środy, przy drodze powiatowej do Swarzędza, tuż przy zach. granicy powiatu, ok. 200 mieszcz.
Biskupice	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 5,4 km na płn-zach. od Dominowa, droga lokalna do Gułtów. ok. 130 mieszcz. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m. Ok. 0,8 km na płn. od zabudowań wsi punkt wysokościowy 103 m n.p.m. Dwór konstrukcji szachulcowo - murowanej z 1 poł. XIXw.
Biskupice, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Dominowo, ok. 1 km na płn. od wsi →Biskupice, droga lokalna do Biskupic. Ostatnie zabudowania przy drodze to najdalej na płn. wysunięte obiekty powiatu średzkiego.
Bismark	góra	Wzniesienie w gm. →Krzykosy, 100,3 m n.p.m, zwane także Górą Konwaliową. Na zboczach stanowiska konwali majowej. Wchodzi w skład formacji wydm śródłądowych.
Bogusławki	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 4 km na płn-zach. od Krzykos, na płn. skraju dużego kompleksu leśnego z →Górą Bismark, ok 50 mieszcz, lokalna droga z →Sulęcinka.
Boguszyn	wieś	Duża wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 5 km na płd-zach. od Nowego Miasta, ok. 840 mieszcz., wzmiankowana po raz pierwszy w 1393r (Boguszino). Nazwa wsi pochodzi od imienia Bogusz. Droga wojewódzka nr 436, dwór neogotycki (koniec XIX wieku), gospodarzył tutaj L. Szczaniecki, pułkownik, adiutant gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, wykonawca jego testamentu, neogotycka brama wjazdowa z 2 poł XIXw, zespół budynków popołowarczych z 2 poł. XIXw.
Boguszyn, leśniczówka	leśniczówka, gajówka	Leśniczówka, ok. 0,5 km na północ od drogi wojewódzkiej nr 436, tuż przy płd-zach. granicy powiatu, w kompleksie leśnym zwanym →Uroczykiem Boguszyn.
Boguszyn, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na wsch. od wsi →Boguszyn, przy lokalnej drodze z →Chromca do →Komorza Nowomiejskiego.
Boguszyn, uroczysko	uroczysko	Nazwa uroczyska, terenu położonego na zachód od wsi →Boguszyn, kompleks leśny z ubogimi drzewostanami sosnowymi, →Boguszyn, leśniczówka.
Boguszynek	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 7 km na zach. od Nowego Miasta, ok 230 mieszcz., tuż przy płd-zach. granicy powiatu, przy lokalnej drodze z →Chromca do →Komorza Nowomiejskiego, Pierwsza wzmianka z 1762r. Wieś powstała w wyniku osadnictwa ołederskiego. kościół zrębowy pw. św. Józefa Oblubieńca NP Marii z lat 1773-75. Pierwotnie stojący w →Kolniczkach rozebrany w 1951r. i przeniesiony do Boguszynka w 1975 roku.

Boguszynek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw, ok. 2 km na wsch. od wsi →Boguszyn przy lokalnej drodze z →Chromca do →Komorza Nowomiejskiego, cmentarz poewangelicki, w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań
Borowo	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 6 km na pń-zach. od Krzykos, ok 40 mieszk, lokalna droga z →Sulęcinka.
Borzejewo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 3 km na pń-zach. od Dominowa, droga lokalna do →Pławiec i →Chłapowa. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m, Ok. 0,2 km na zach. od zabudowań wsi punkt wysokościowy 104,9 m n.p.m.
Bożydar	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na pń-zach. od Zaniemyśla, tuż przy pń-zach. granicy powiatu (pńd. skraj drogi wzdłuż której istnieje zabudowa wsi stanowi granicę powiatów), droga lokalna →Śnieciska - Kórnik, ok. 90 mieszk.
Bożydar, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pńd-wsch. od wsi →Bożydar, lokalne drogi z →Jezior Wielkich i z Zaniemyśla do →Winnej.
Brodowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7 km na pń-zach. od Środy, ok. 410 mieszk, droga krajowa nr 11, drogi lokalne do Szlachcina i Nadziejewa. Do 1973 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - →Zaniemyśl z →Chwałkowa do Brodowa (rok budowy 1927) ze stacją końcową Brodowo. Dwór z k. XIXw, przekształcony.
Brodowo, leśniczówka	leśniczówka, gajówka	Nazwa leśniczówki, w gm. Środa Wlkp, ok. 2 km na pńd. od wsi →Brodowo, na pń. krańcu dużego kompleksu leśnego.
Broggi	uroczysko	Uroczysko położone w gm. →Krzykosy, ok. 2 km na pń-wsch. od Pięczkowa, na pńd. skraju dużego kompleksu leśnego znajdującego się w powiecie wrzesińskim, w gm. Miłosław.
Bronisław	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 2,6 km na pń-zach. od Krzykos, na pńd. skraju dużego kompleksu leśnego z →Górą Bismark, ok. 40 mieszk, w pobliżu droga krajowa nr 11/15. Na pńd. od wsi rzeczka →Baba. Lokalna droga do →Witowa
Bronisław, przysiółek	przysiółek	Śródleśny przysiółek w gm. Krzykosy, ok 2 km na pń. od wsi Bronisław.
Brzeziak	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, tuż przy pń. granicy gminy, droga lokalna z →Dębiczka do →Ulejna
Brzeziak, uroczysko	uroczysko	Niewielkie uroczysko leśne, w gm. →Środa Wlkp, ok. 0,9 km na wsch. od →Dębiczka, tuż przy pń. granicy gminy.
Brzezie	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7,5 km na wsch. od Środy, ok. 140 mieszk. droga lokalna ze →Szlachcina do →Chociczy. Na pń. od zabudowań wsi →Wielka.
Brzeziny	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na zach. od Środy, ok. 40 mieszk, w sąsiedztwie linia kolejowa Kluczbork - Poznań.
Brzostek	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 5 km na pń-wsch. od Zaniemyśla, lokalna droga ze →Śniecisk, ok. 80 mieszk.
Brzozogaj	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy →Pigłowie w →gm Zaniemyśl
Brzozowiec	leśniczówka, gajówka	leśniczówka w gm. Krzykosy, ok. 2 km na pń. od →Sulęcinka, ok. 0,2 km na pńd. od leśniczówki grodzisko zwane →Zbójceją Górą.
Budy	osada	Osada w gm. →Krzykosy, tuż przy pń. granicy gminy, ok. 6 km na pń-wsch. od Krzykos, lokalna droga z Murzynowa Leśnego.
Bukowy Las	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 10 km na wsch. od Dominowa. Droga lokalna z →Murzynowa Kościelnego do Bardo, ok. 100 mieszk. Leżący ok. 0,2 km na wsch. od wsi cmentarz poewangelicki administracyjnie należy do powiatu wrzesińskiego (gm. Miłosław).
Byszków	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy →Śniecisk w →gm Zaniemyśl
Chłapowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 1,7 km na pń. od Dominowa, ok. 120 mieszk. Droga powiatowa do →Nekli. W średniowieczu istniał tutaj gródek obronny w systemie obronnym →Giecza. Przez wieś płynie →Moskawa. Dwór o uproszczonych formach neorenesansowych zbudowany dla Potworowskich 1864 – 68r. Park krajobrazowy o pow. 9,08ha
Chocicza	wieś	Duża wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 4 km na pńd-zach. od Nowego Miasta, ok. 1,2 tys. mieszk, wzmiankowana po raz pierwszy w 1391r, droga wojewódzka nr 436, kaplica, stacja kolejowa na linii Kluczbork - Poznań. Nazwa pochodzi od imienia Chocik (lub Chocięstaw). Eklektyczny pałac z 1920r. zbudowany dla niemieckiej rodziny Jouanne'ów, parterowy, z mansardowym dachem i piętrową częścią środkową, zespół zabudowań folwarcznych (m.in gorzelnia, kuźnia, rzadcówka i cegielnia) z końca XIXw, budynek dworca z 1875r. szkoły z 1900r. oraz poczty z końca XIXw, zespół 5 czworaków z końca XIXw.
Chocicza	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 8 km na wsch. od Środy Wlkp, tuż przy zach. granicy powiatu, lokalna droga ze →Szlachcina do →Winnej Góry, ok. 100 mieszk. Na pń. od wsi rzeka →Wielka.
Chromiec	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 10 km na pńd-zach. od Nowego Miasta, tuż przy pńd-zach. granicy powiatu, ok 300 mieszk, nazwa pochodzi od określenia "chromy". Wzmiankowana po raz pierwszy w 1387r (Chromecz). w pobliżu linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu, przez wieś przechodzi lokalna droga z Nowego Miasta.
Chromiec, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na pń. od wsi →Chromiec.
Chromiec, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z jednego gospodarstwa, ok. 2 km na pń. od wsi →Chromiec.
Chromieckie Ołędry	nie istniejące	Dawne osadnictwo ołęderskie od 1748r. wzdłuż drogi z →Chromca do →Boguszynka. Obecnie część wsi Chromiec.
Chudzice	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na wsch. od Środy Wlkp, lokalna droga ze Środy, ok. 90 mieszk. Do 1979 roku biegła tutaj linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy 1902) ze stacją Chudzice. Dwór z 1870r.
Chwałęcin	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, 8 km na pńd. od Nowego Miasta, tuż przy pńd. granicy powiatu, ok. 270 mieszk., w pobliżu stacja kolejowa Panienska (powiat jarociński) na linii Mieszków - Czempień, lokalne drogi z →Boguszyna do Panienki i z →Chromca do Mieszkowa. Nazwa pochodzi od imienia Fałęta (lub Chwałęta). Wieś położona pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), ok 1 km na pńd. od wsi lokalne wzniesienie 109 m n.p.m. Dwór z poł XIXw.
Chwałęcin, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw ok. 0,5 km na pńd. od wsi →Chwałęcin przy lokalnych drogach do Panienki i Bielejewa (obydwie miejscowości pow. Jarociński), w pobliżu stacja kolejowa Chwałkowo Kościelne (powiat śremski) na linii Mieszków - Czempień.

Chwałęcinek	osada	Niewielka osada w gm. →Nowe Miasto, 9,5 km na pld-wsch. od Nowego Miasta, przylegająca do →Kruczyna, ok. 2 km na zach. od →Chwałęcina prz lokalnej drodze Chwałęcín - Kruczyn.
Chwałkowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 2,2 km na pld. od Środy, droga lokalna do →Brodowa. Dwór eklektyczny z końca XIXw. Do 1973 roku przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - →Zaniemyśl z →Annapola do →Czarnotek (rok budowy: 1925) ze stacją Chwałkowo. Tuż za stacją odchodziła kolejna linia boczna z Chwałkowa do Brodowa (1927-1973).
Czarne Piątkowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 8 km na wsch. od Środy, ok. 150 mieszk, lokalne drogi do →Szlachcina, →Miłosławia, →Białego Piątkowa i drogi krajowej nr 15. Ok. 0,8 km na wsch. od wsi →Miłosławka.
Czarnotki	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pln-wsch. od Zaniemyśla, ok. 140 mieszk, lokalna droga ze →Śniecisk do Zaniemyśla, we wsi pozostałości wiatraka koźlaka, ok. 0,2km na pld-wsch. koryto Moskawy. Niewielki parterowy dwór z piętrem w partii centralnej i wyniesionym na kolumnadzie tarasem w poziomie piętra, z II poł XIX w, zbudowany dla Karczewskich. Do 1973 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl z Annapola do Czarnotek (rok budowy: 1925) ze stacją końcową Czarnotki.
Czartki	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, tuż przy pld. granicy gminy, ok. 3 km na pld. od Środy Wlkp, lokalne drogi ze Środy do →Krzynos i z→Brodowa do drogi wojewódzkiej nr 432, w bezpośrednim sąsiedztwie linia kolejowa Kluczbork - Poznań.
Dąbrowa	osada	Osada (1 gospodarstwo?), ok. 6 km na pld. od →Nowego Miasta, przy lokalnej drodze z Mieszkowa do →Dębna, tuż przy pld-wsch. granicy powiatu, W średniowieczu należała do Doliwów. W dokumentach pomiędzy 1403 a 1580 wymienia się istniejący tutaj kościół parafialny. Później określana jako folwark proboszczowski. W XVIw. występuje także pod nazwą Dąbrówka. Osada położona pow. 100 m n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienie 102 m n.p.m.
Dąbrówka	osada	→Dąbrowa
Dębice	wieś	Niewielka wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 3,8 km na pld-wsch. od Zaniemyśla, przy drodze Zaniemyśl - →Kępa Wlk.
Dębicz	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,3 km na pln. od Środy Wlkp, droga powiatowa ze Środy do Kostrzyna, ok. 150 mieszk, piętrowy, klasycystyczny dwór wzniesiony w poł. XIX stulecia dla Madalińskich. Most żelbetowy nad →Moskawą – pozostałość po linii wąskotorowej Środa – Kobylepole, która przechodziła przez wieś do 1979r (rok budowy: 1902), na wsch. od wsi koryto Moskawy
Dębiczek	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na pln. od Środy Wlkp, drogi lokalne z →Mącznik i →Dębicza, ok. 100 mieszk. Do 1979 roku na pld. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Dębiczek, oraz bocznicą do miejscowej żwirowni.
Dębno	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 5 km na wsch. od Nowego Miasta, tuż przy pld-wsch. granicy powiatu, ok 220 mieszk., w pobliżu koryto →Warty i prom na drodze lokalnej z Mieszkowa do Orzechowa, w pobliżu linia kolejowa Jarocin - Gniezno i most kratownicowy na Warcie z 1875 roku. Pierwsza wzmianka z 1241r (Debna). Średniowieczna siedziba rodowa Doliwów herbu Kot. Miejsce urodzenia m.in Wincentego Kota, wychowawcy książąt Władysława i Kazimierza Jagiellończyków. Przeprawa promowa na Warcie, dawne znane uzdrowisko. Eklektyczny pałac Mycielskich z 1877 roku. Gościł w nim Adam Mickiewicz. Zabytkowa plebania. Gotycki kościół Wniebowzięcia NMP z lat 1444-47.
Dębno, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw (3?) ok. 1,3 km na pld. od wsi →Dębno, tuż przy pld-wsch. granicy powiatu.
Dębno, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw wzdłuż drogi lokalnej Orzechowo - Mieszków, ok. 2,2 km na pld. od wsi →Dębno, tuż przy pld-wsch. granicy powiatu.
Dębno, rezerwat	obszar chroniony	Rezerwat faunistyczny, o powierzchni 21,62 ha utworzony w 1974r, jeden z trzech rezerwatów Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego, na pld. od wsi →Dębno, obejmuje m.in las łęgowy z mieszanym drzewostanem dębowym, olszowym, wiązowym i jesionowym (23 gatunki drzew). Rezerwat chroni także rzadkie gatunki bezkręgowców.
Dębno, uroczysko	uroczysko	Nazwa uroczyska, terenu położonego na pld-zach. od wsi →Dębno, na terasie zalewowej →Warty, o zróżnicowanych drzewostanach liściastych z przewagą dębów.
Dobroczyń	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 4 km na pln. od Zaniemyśla, zabudowa w dwóch oddalonych od siebie o ok. 2 km ciągach (Dobroczyń I przy drodze lokalnej Zaniemyśl - Winna, i Dobroczyń II wzdłuż lokalnej drogi odchodzącej od drogi wojewódzkiej nr 432), ok. 30 mieszk.
Dobroczyń I	wieś	→Dobroczyń.
Dobroczyń II	wieś	→Dobroczyń.
Doliwiec Leśny	osada	Niewielka osada śródleśna na zach. brzegu jeziora →Jezioro Małe, w gm. Zaniemyśl, ok. 2 km na pln-zach. od Zaniemyśla. Przy skrzyżowaniu dróg dąb o obw. 800 cm zwany "Piastowskim", "Dziadziusiem", "Królewskim", "Pradziadkiem".
Domaniewo	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy okolicy →Zaniemyśla
Dominowo	wieś	Duża wieś w gminna w powiecie średzkim, ok. 8 km na pln. od →Środy Wlkp, ok. 550 mieszk. Drogi lokalne do →Chłapowa i Targowej Górki, wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m, ok. 0,4 km na pln-wsch. od wsi punkt wysokościowy 104,2 m n.p.m.
Dzierżnica	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 5,4 km na pln-zach. od Dominowa, droga powiatowa do Nekli ok. 210 mieszk. Pierwsza wieś na terenie powiatu przez którą przepływa →Moskawa. Dwór o charakterze willi wzniesiony w latach 1884 – 1885 dla Niemojewskich. Później właścicielami byli Wizowie. W parku mauzoleum Wizów z 1920r.
Elźbietów	osada	Niewielka osada pomiędzy →Aleksandrowem a →Radlińcem, ok. 5 km na pld-wsch. od Nowego Miasta. Dawny folwark założony przez Hermanna Kennemanna z →Klęki, współtwórcy HAKATY. Pierwotna nazwa Elisenwalde, od imienia żony - Elizy.
Franciszków	nie istniejące	Folwark istniejący do końca lat 70-tych XX wieku 3 km na pln-wsch. od wsi →Dębno. W jego pobliżu zachowało się grodzisko pierścieniowate o obwodzie 50 m i wys. 2 m. Grodzisko miało prawdopodobnie związek z osadą →Ostrów (Ostrowa), istniejącą w pobliżu do XIX w.

Franciszków, uroczysko	uroczysko	Nazwa uroczyska o zróżnicowanych drzewostanach sosnowych i liściastych (m.in jesionowych), na wsch. od wsi →Dębno.
Gablin	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 2 km na pń-zach. od Dominowa, ok. 70 mieszk. tuż przy zach. granicy gminy, drogi lokalne do →Borzejewa, →Zdziechowic i →Bagrowa. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m.
Garby	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 8 km na pń. od Krzykos, tuż przy pń-zach. granicy gminy, przy lokalnej drodze z →Solca do →Środy Wlkp, ok. 180 mieszk, lokalna droga do →Mądrych, ok. 1 km na wsch. od wsi linia kolejowa Kluczbork - Poznań, ok 0,9 km na pld. od wsi przepust rzeczki →Miłosławki.
Giecz	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 5 km na pń-zach. od Dominowa, droga powiatowa do Nekli, ok. 140 mieszk. Dawna osada handlowa przy grodzie w Gieczu (na wsch. brzegu nieistniejącego dziś jeziora). Romański kościół pw. św. Mikołaja, zespół piastowski w →Grodziszczku, w postaci grodziska z relikwiami palatium i kościoła przedromańskiego pw. św. Jana Chrzciciela rezerwat archeologiczny, oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, kościół zrębowy pw. św. Jana Chrzciciela z roku 1767. Dwór (zachowane tylko skrzydło) z 1905r. →Rynny Jezior Kórnicko-Zaniemyskich.
Głuszynka	rzeka	Rzeka, zwana także Kamionką, dł. ok. 34 km, źródło: →Jezioro Raczynskie, ujście k. wsi Czapury pod Poznaniem. Przepływa kolejno przez jeziora →Rynny Jezior Kórnicko-Zaniemyskich.
Góry Mieszkowskie	góra	Lokalne pasmo wzniesień w układzie równoleżnikowym, występujące w ramach →Ozu Mieszkowskiego (formacji polodowcowej występującej w zach. parti Wału Żerkowskiego), ciąg piaszczystych pagórków o wysokościach względnych 15 m. Najwyższe wzniesienie 111 m n.p.m po stronie powiatu średzkiego ok. 0,8 km na wsch. od →Wolicy Pustej.
Górzno	góra	Wzniesienie w gm. →Dominowo zwane także Górą Ludgardy i Kościeliskiem, najwyższe wzniesienie powiatu. W średniowieczu istniał tutaj gródek obronny w systemie obronnym →Giecza, później niewielki zameczek. Ok. 0,2 km na pld. od wzniesienia autostrada A-2.
Grodziszczko	grodzisko	Gród w gm. Dominowo, ok. 0,2 km na zach. od wsi Giecz. W średniowieczu jeden z najważniejszych grodów w państwie, prawdopodobnie dominium piastowskie. Relikty nieukończonego palatium oraz zniszczonego kościoła grodowego pw. św. Jana Chrzciciela, rezerwat archeologiczny, oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, kościół zrębowy pw. św. Jana Chrzciciela z roku 1767.
Grosse Graben	rzeka	Niemiecka nazwa rz. →Wielka (Wielki Rów), stąd dzisiejsza nazwa Wielka.
Grójec	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 8 km na wsch. od Środy, ok. 60 mieszk, lokalna droga z →Czarnego Piątkowa do drogi krajowej nr 15
Grunt	nie istniejące	→Wyspa Edwarda
Guć	las	Nazwa lasu pochodząca od imienia Gustaw, właściciela pobliskiej karczmy przy przeprawie przez →Wartę. Dobrze prosperująca karczma zbankrutowała po wybudowaniu w 1856 drewnianego mostu na Warcie w okolicy →Nowego Miasta
Hada	las	Las na pń-zach. od wsi →Chocicza, w gm. Nowe Miasto
Henrykowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,4 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, rozproszona zabudowa wzdłuż drogi lokalnej ze Środy do →Chudźc.
Hermanów	osada	Osada (dawny folwark) w gm. →Nowe Miasto, ok. 2 km na zach. od Nowego Miasta, ok 0,6 km na pń. od lokalnej drogi do →Dębna, ok 200 mieszk., Dawny folwark założony przez Hermanna Kennemanna z →Kłeki, współtwórcy HAKATY. Pierwotna nazwa Hermanowo, od imienia pierworodnego syna kennemanna, zmarłego w wieku 5 lat
Jadwigów	osada	Osada, ok. 6 km na pld. od →Nowego Miasta, przy lokalnej drodze →Szyptów - →Kolniczeki ok. 70 mieszk.
Janikówka	rzeka	Nieistniejący ciek wodny w pobliżu wsi →Murzynowo Kościelne, lewy dopływ rz. →Wielka
Janowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 2,5 km na pń. od Środy Wlkp, na pń. krańcu Zalewu Średzkiego, droga ze Środy do →Mącznik, ok. 100 mieszk.
Janowo, osada	osada	Nazwa osady sródleśnej w gm. Dominowo, leśniczówki w kompleksie leśnym, tuż przy pń-zach. granicy powiatu, dukty leśne do Węgierskiego i Pławiec, droga lokana do Gułtów. W lesie opodal leśniczówki kapliczka i kamienny krąg (odsłonięty w 2004r.) upamiętniające nieudaną operację podjęcia rzutu broni i amunicji w ramach alianckiej operacji PROSO II w 1943r.
Januszewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na zach. od Środy, ok. 130 mieszk, przy zach. granicy powiatu, droga lokalna do →Jarosławca i Kromolic. Dwór z k. XIXw.
Jarosławiec	wieś	Duża wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3 km na zach. od Środy, ok. 1 tys. mieszk, przy zach. granicy powiatu, droga lokalna do Kromolic, droga powiatowa do Swarzędza, Dworek parterowy z piętrowym ryzalitem. Budowla XX wieczna wzorowana na XVIII wiecznej – pierwotnej, zbudowanej dla Zabłockich, w której w 1812r gościł Napoleon Bonaparte. Głaz z 1973r z tablicą upamiętniającą ugodę jarosławiecką 1848 roku.
Jaskowo	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na pń-zach. od Zaniemyśla, tuż przy pń. granicy gminy, droga lokalna ze Śniecisk, ok. 270 mieszk., tuż przy zach. granicy powiatu, zespół pofolwarczny z końca XIXw. Do 1975 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl ze Słupi Wlk. do Jaskowa (rok budowy 1910) ze stacją końcową Jaskowo
Jaskowo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 5,3 km na pld-wsch. od wsi →Jaskowo, tuż przy pń. granicy gminy, lokalna droga Jaskowo - →Śnieciska
Jezioro Średzkie	jezioro	Zbiornik retencyjny "Środa" powstały przez spiętrzenie rz. Moskawa, na jej 29,5 km, oddany do użytku w 1972. Rzekę spiętrza tama betonowo-ziemna (budowa 1968-71) o długości 200 metrów, w połowie której zlokalizowano przepust wody ze śluzami. Dolny odcinek przepustu na Moskawie jest uregulowany. Zbiornik ma powierzchnię 47,7 ha, wysokość piętrzenia wody wynosi 7,1 metra. Znajduje się na liście 87 obiektów hydrotechnicznych w Wielkopolsce o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa ludzi i środowiska naturalnego, spełnia głównie rolę w rolnictwie i rekreacji.
Jeziory Małe	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pń-zach. od Zaniemyśla, droga lokalna do Winnej, ok. 160 mieszk.

Jeziory Małe, jezioro	jezioro	Jedno z mniejszych, najgłębsze wśród 9 jezior w Rynnie jezior Kórnicko-Zaniemyskich, w gm. Zaniemyśl. Pow. 44 ha, gł. 16 m. Od strony pld. zasilane przez rz. →Kamionkę.
Jeziory Małe, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 0,5 km na ptn-zach. od wsi →Jeziory Małe, przy lokalnej drodze z Zaniemyśla do Kórnika
Jeziory Wielkie	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 4 km na ptn-zach. od Zaniemyśla, droga lokalna Zaniemyśl - Bnin, ok. 370 mieszk., tuż przy pld-zach. granicy powiatu, pomiędzy jeziorami →Rynnie jezior kórnicko-zaniemyskich: Bnińskim i →Jeziory Wielkie. Pierwsza wzmianka z 1364r. Barokowy dwór w układzie polskim z wysokim, łamanym dachem z ok. połowy XVII wieku. Obok nowszy dwór parterowy z piętrem w dachu mansardowych z l. 80 XX wieku.
Jeziory Wielkie, jezioro	jezioro	Także: Wielkie Jezioro. Jezioro w gm. →Zaniemyśl Jedno z 9 jezior w rynnice jezior Kórnicko-Zaniemyskich. Pow. 66 ha, gł. 5,4m. Zasilane głównie przez rz. →Kamionkę od południa. Ostatnie w rynnice po stronie powiatu średzkiego.
Jeziory Wielkie, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pld-zach. od wsi Jeziory Wielkie, w kompleksie leśnym →Lasów Kórnicko-zaniemyskich na skraju →Uroczyska św. Józefa, tuż przy pld-zach. granicy powiatu, lokalna droga leśna do Kalej, opodal lokalne wzniesienie 90 m n.p.m. Zabudowania przysiółka to najbardziej na zachód wysunięte obiekty powiatu.
Józefowo	osada	Osada w gm. →Zaniemyśl, w sąsiedztwie wału przeciwpowodziowego Warty, ok. 1 km na pld. od →Kępy Wlk.
Kamionka	rzeka	→Głuszynka
Kamionki	wieś	D. określenie ptn. Części wsi →Murzynowo Kościelne
Karolewo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 6 km na ptn-zach. od Dominowa, droga lokalna do Gułtów.
Karolewo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Dominowo, ok. 2 km na pld. od wsi →Karolewo, droga lokalna do Gułtów.
Kaźmierki	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 10 km na ptn-zach. od Krzykos, tuż przy ptn. granicy gminy, lokalna droga z →Nadziejewa do →Mądrych. W odl. ok. 0,4 km na pld. od zabudowań rz. →Moskawa. W odl. 0,5 km na ptn. na nasypie linia kolejowa Kluczbork- Poznań, kamienny, kolejowy most łukowy nad lokalną drogą.
Kępa Mała	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na ptn-wsch. od Zaniemyśla, w sąsiedztwie ujścia →Moskawy do →Warty, ok. 70 mieszk, lokalna droga do →Kępy Wlk. i Zaniemyśla.
Kępa Wielka	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na ptn-wsch. od Zaniemyśla, w sąsiedztwie ujścia →Moskawy do →Warty, ok. 60 mieszk, lokalna droga z Zaniemyśla, przepust na Moskawie.
Kijewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 1,5 km na ptn-wsch. od Środy, droga powiatowa do Krzykos, ok. 330 mieszk, na terenie wsi znajdują się średzkie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego (dawniej Hortex). Dwór z 1880r.
Kijewo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 1 km na wsch. od wsi →Kijewo, przy drodze krajowej nr 11.
Kikusz	przysiółek	Folwark, osada ok. 1 km na ptn. od →Pięczkowa w gm. →Krzykosy.
Kłęka	wieś	Duża wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 2 km na pld od Nowego Miasta, ok. 680 mieszk., droga krajowa nr 11/15, Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1299r (Clankam). Neorenesansowy pałac (z elementami architektury włoskiej) zbudowany w latach 70-tych XIX wieku dla Hermana Kennemana, twórcy HAKATY właściciela Kłęki od 1840r. Na pocz. XX w. do pałacu dobudowano skrzydło. Kłęka stanowiła siedzibę klucza majątków Kennemana i pozostawała w rękach tej rodziny do 1939r (klucz majątków liczył wtedy 4307 ha). Po wojnie mieścił się tutaj jeden z zakładów przemysłu zielarskiego zjednoczenia "Herbapol". Od 1994 roku "Herbapol Kłęka S.A." należy do koncernu Martin Bauer. Przy drodze do →Aleksandrowa cmentarz ewangelicki.
Kobylniki	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy →Urniszewa w →gm. Środa
Kolnica	nie istniejące	→Kolnice.
Kolnice	nie istniejące	Także <i>Kolnica</i> , <i>Kolniki</i> . Wieś granicząca w średniowieczu z →Kolniczkami, wymieniana w dokumentach od 1293r. Obecnie prawdopodobnie część Kolniczek.
Kolniczki	wieś	Wieś w gm →Nowe Miasto, ok. 6 km na pld. od Nowego Miasta, ok. 250 mieszk., lokalna droga z →Boguszyna do →Chwałęcina. Pierwsza wzmianka z 1390r. Kościół pw. Narodzenia NMP z lat 1948-59, sanktuarium MB Kolnickiej. Za kościołem płyta nagrobna oficera wojsk napoleońskich Anastazego Czapskiego, cmentarz.
Kolniczki, przysiółek	przysiółek	Przysiółek składający się z kilku gospodarstw ok. 0,5-1 km na ptn. od wsi →Kolniczki, przy lokalnej drodze Panienska - →Boguszyn
Kolniki	nie istniejące	→Kolnice
Komorniki	nie istniejące	→Topola
Komorze	uroczysko	Nazwa uroczyska w gminach →Nowe Miasto i →Krzykosy, terenu położonego na terasie zalewowej →Warty, na obu jej brzegach, na zach. od →Nowego Miasta, większy kompleks lasów sosnowych z niewielką ilością drzewostanów brzożowych, olszowych i jesionowych.
Komorze Nowomiejskie	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 2 km na zach. od Nowego Miasta, ok 280 mieszk., przy lokalnej drodze do →Roguska, Wieś w dokumentach od 1400r., na ptn. od wsi lokalne wzniesienie 102 m n.p.m. →Żydowskie Góry.
Konarzewo	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy →Brodowa w →gm. Środa
Konstantynowo	osada	Śródleśna osada w gm. →Zaniemyśl, w sąsiedztwie Miłostawki, ok. 1 km na pld. od →Kępy Wlk, tuż przy zach. granicy gminy.
Kopaszyce	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 4 km na pld-wsch. od Dominowa, ok. 50 mieszk. Droga lokalna z →Giecza do →Zberek. Piętrowy, kryty łamanym dachem dwór – willa z pocz. XX wieku. Do 1973 roku istniała tutaj linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole z Połażewja do Mystek (rok budowy: 1910) ze stacją Kopaszyce.

Kopiec	grodzisko	Grodzisko stożkowane, śr. 30 m , wys. 10 m, położone na terasie zalewowej →Warty na pln. od rynku w →Nowym Mieście. W 1 poł. XIVw wieściło drewnianą wieżę obronną rodu Doliwów, która spłonęła pod koniec tego stulecia, w trakcie walk Grzymalitów z Nałęczami. Spalony obiekt zastąpiła nowa wieża, która na przełomie XVI XVI wieku została rozebrana, a na jej miejscu powstała wieża murowana. Obiekt murowany popadł w ruinę pod koniec XVIII w i został ostatecznie rozebrany w XIXw.
Korytówka	rzeka	Nieistniejący ciek wodny w pobliżu wsi →Murzynowo Kościelne, lewy dopływ rz. →Wielka
Koszuty	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 4 km na zach. od Środy, przy drodze krajowej nr 11 i lokalnej drodze do Pierzchna, ok. 410 mieszk., Modrzewiowy dwór w układzie polskim z formami barokowymi z II poł. XVIII wieku. Wzniesiony dla Józefa Zablockiego. Obecnie Muzeum Ziemi Średzkiej. kościół neobarokowy pw. św. Katarzyny i Serca Jezusowego z lat 1926-30. Wewnątrz nagrobek Witolda Rawicza Kosińskiego - ostatniego potomka generała Amilkara Kosińskiego. Grupa trzech wiatraków - koźlaków zgromadzonych z terenu powiatu. Do 1975 na pld. od wsi przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - →Zaniemyśl ze →Stupi Wlk. do →Jaszkowa (rok budowy 1910) ze stacją Koszuty.
Koszuty Huby	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na zach. od wsi →Koszuty, tuż przy zach. granicy powiatu, droga krajowa nr 11 i lokalna droga do →Trzebiśławek.
Koszuty Kolonia	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na zach. od wsi →Koszuty i ok. 0,3 km od drogi krajowej nr 11, tuż przy zach. granicy powiatu.
Kościelisko	góra	→ Górzno.
Kotlina Śremska	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, mezoregionu o numerze indeksowym 315.64, jednego z mezoregionów wchodzących w skład makroregionu →Pradolina Warciańsko-Odrzańska. Na terenie mezoregionu leży środkowa część powiatu średzkiego.
Kowalka	osada	osada w gm. →Zaniemyśl, w sąsiedztwie wsi Zwola, ok. 0,7 km na pld. od Zaniemyśla.
Kroczyń	nie istniejące	→Kruczyn, wieś.
Krotczyń	nie istniejące	→Kruczyn, wieś.
Kruczyn	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 9,5 km na pld-zach. od Nowego Miasta, tuż przy pld-zach granicy powiatu, ok. 400 mieszk., Pierwsza wzmianka w 1417r., przez wieś przechodzi lokalna droga z →Chromca do →Chwałęcina. Dawniej: Krotczyń, Kroczyń. Dwór z 2 poł. XIXw.
Kruczyn, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na pln. od wsi →Kruczyn przy lokalnej drodze z →Chromca do →Chocicz, w pobliżu stacja kolejowa Chwałkowo Kościelne (powiat śremski) na linii Mieszków - Czempień.
Kruczynek	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, 6 km na pld-wsch. od Nowego Miasta, ok. 200 mieszk., dawne osadnictwo ołederskie od XVIIIw. Dawna nazwa: <i>Kruczyńskie Ołedry</i> . lokalna droga →Boguszyn - →Kruczyn.
Kruczynek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na pld-wsch. od wsi →Kruczynek przy lokalnej drodze do →Skoraczewa.
Kruczynek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na wch. od wsi →Kruczynek przy lokalnej drodze do →Skoraczewa.
Kruczynek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na zach. od wsi →Kruczynek przy lokalnej drodze z →Chromca do →Komorza Nowomiejskiego.
Kruczynek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 1 km na pln-wsch. od wsi →Kruczynek przy lokalnej drodze do →Boguszyna.
Kruczyńskie Ołedry	nie istniejące	→Kruczynek, wieś.
Krzykosy	wieś	Duża wieś gminna w powiecie średzkim, ok. 15 km na pld od →Środy Wlkp, ok 750 mieszk, zabudowa rozproszona, wielodrożnicowa. Pierwsza wzmianka z 1357r. 1 km na wsch. od wsi droga krajowa nr 11/15.
Krzyże	przysiółek	Folwark, osada ok. 1,5 km na pln. od →Pięczkowa w gm. →Krzykosy, przy lokalnej drodze do Miłostawia, w pobliżu lokalne wzniesienie →Biała Góra (81 m n.p.m.)
Kuchary	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w pobliżu →Śniecisk w →gm. Zaniemyśl
Laskowo	nie istniejące	→Laskówka.
Laskówka	nie istniejące	Osada w gm. Nowe Miasto, ok. 0,3 km na zach. od rynku w Nowym Mieście, wzmiankowana po raz pierwszy w 1412 jako Laskowo (od słowa laska, dawna nazwa leszczyny). W osadzie istniał kościół szpitalny pw. św. Ducha. W 1665r Laskówka otrzymała prawa miejskie. Włączona administracyjnie w granice Nowego Miasta.
Lorenka	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na pld-zach. od Środy, tuż przy pld-zach. granicy powiatu, ok. 30 mieszk, lokalna droga z →Kuszt i →Jaszkowa.
Louisenthal	nie istniejące	Folwark założony przez Hermanna Kennemanna na prawym brzegu Warty w okolicy wsi →Lubrże. Dziś nie istniejący.
Luboniec	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 1,9 km na pln-wsch. od Zaniemyśla, ok. 100 mieszk, lokalna droga z Lubonieczka.
Luboniec, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pld. od wsi →Luboniec, lokalna droga (polna) z →Czarńotek do Zaniemyśla. Ok. 0,1km na pld. leśniczówka →Lubonieczek.
Lubonieczek	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pld-wsch. od Zaniemyśla, ok. 220 mieszk, lokalna droga z Zaniemyśla do →Czarńotek.
Lubonieczek, leśniczówka	leśniczówka, gajówka	nazwa leśniczówki w gm. →Zaniemyśl, ok. 0,1 km na pln-zach. od zwartej zabudowy wsi →Lubonieczek.

Lubonieczek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na płd. od wsi →Lubonieczek, w bezpośrednim sąsiedztwie Moskawy, lokalna droga do wsi Lubonieczek i →Czarnotki, ok. 1 km na płd. od przysiółka ujście →Miłosławki do Moskawy.
Lubrze	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 1,5 km na płn-zach. od Nowego Miasta, ok. 70 mieszk., dawna własności kapituły gnieźnieńskiej, 28.08.1656r zginął tutaj szwedzki gen. Jan Wejhard Wrzesowicz, Czech z pochodzenia. W XIXw należało do gen. Antoniego Amilkara Kosińskiego z Targowej Górki, średniowieczna przeprawa przez Wartę. Pierwsza wzmianka z 1357r. Obecnie w ciągu komunikacyjnym drogi krajowej nr 11; most drogowy na Warcie. Dwór z k. XIXw.
Ludwikowo	osada	Śródleśna osada na granicy gmin →Krzykosy i →Zaniemyśl, w pobliżu rzeczka →Miłosławka i przysiółek →Młodzikówko. Lokalna droga z →Młodzikowa do →Mądrych.
Lutynia	rzeka	Rzeka, lewy dopływ →Warty, dł. 60 km, dorzecze 570km ² . Źródła koło wsi Korytnica, 6 km na płd. od Raszkowa na wys. 144 m n.p.m. Ujście na wys. Orzechowa na wys. 71 m n.p.m. przez ok. 2,5 kilometra w końcowym biegu wyznacza granicę powiatów średzkiego i wrzesińskiego.
Lutynia, osada	osada	Osada składająca się z kilku gospodarstw (4?) ok. 2,5 km na zach. od →wsi Dębno przy lokalnej drodze z Dębna do Lgowa (pow. jarociński), założona w 1841r. przez hr. Stanisława Mycielskiego, właściciela Dębna. Ostatnie gospodarstwo, położone już po wsch. stronie linii kolejowej Jarocin - Gniezno jest najdalej na wschód wysuniętym zabudowaniem powiatu. Pierwotna nazwa: Lutynia Nowa
Łaskawy	nie istniejące	Nieistniejący już dziś folwark, osada, ok. 0,4 km od drogi lokalnej Panienska (pow. jarociński) - →Boguszyn przy drodze do →Szyplowa (za cmentarzem). Stanowiła prawdopodobnie przysiółek wsi →Kolniczki
Łękno	wieś	Duża wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 0,8 km na płn-zach. od Zaniemyśla, po wsch. stronie jeziora →Jezioro Wielkie. Pierwsza wzmianka z 1417r. Eklektyczny pałac z 1859r. zbudowany dla Potulickich, wg. projektu Stanisława Hebanowskiego. W ostatniej ćwierci XIXw. wieś przeszła w ręce Jouanneów, zniemczonej rodziny francuskiej skoliigaconej z Kennemanami z →Kłęki. Zabudowania pofolwarczne z końca XIXw. Ok. 590 mieszk. drogi lokalne z Zaniemyśla do →Kórnika do →Winnej i →Polwicy.
Łękno, jezioro	jezioro	Jedno z mniejszych wśród 9 jezior w →Rynnie jezior Kórnicko-Zaniemyślskich, w gm. Zaniemyśl. Pow. 26 ha, gł. 5,0m. Od strony płd-wsch zasilane przez rz. →Kamionkę.
Łysa Góra	góra	Wzniesienie w gm. →Zaniemyśl, 106,1 m n.p.m (45 m wys. względnej), ok. 4,5 km na płd-wsch. od Zaniemyśla, w dużym kompleksie leśnym.
Łysa Góra	góra	Wzniesienie w gm. →Środa Wlkp, 104,4 m n.p.m, ok. 5,8 km na płd Środy Wlkp, tuż przy płn. granicy gminy. Do 1979r na płd. i zach. od wzniesienia biegła linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902).
Łysa Góra, grodzisko	grodzisko	Grodzisko pierścieniowate w gm. →Zaniemyśl, ok. 0,1 km na płd. od pałacu w Łęknie, śr. 27m i wys. wałów 5m.
Majdany	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 2,2 km na płd-wsch. od Zaniemyśla, przy płd. krańcu →Jeziora Raczyńskiego, ok. 40 mieszk, lokalna droga z Zaniemyśla do →Kepy Wlk.
Majdany, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 1 km na zach. od drogi Zaniemyśl - →Kępa Wlk. i 1 km na płd. od wsi →Majdany, w terenie zalesionym.
Małkowice	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w pobliżu →Zdziechowic w →gm. Środa
Małoszki	osada	Niewielka osada w gm. →Krzykosy, ok. 1,8 km na płn-zach. od Krzykos, w pobliżu duży kompleks leśny z górą →Bismark.
Małoszki, leśniczówka	leśniczówka, gajówka	leśniczówka w gm. →Krzykosy, ok. 0,2 km na płn. od osady →Małoszki, na płd. skraju dużego kompleksu leśnego z →Górą Bismark.
Marcelin	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 2 km na płn-zach. od →Środy, przy drodze powiatowej do Swarzędza. Ok. 0,2 km na płd. od osady przepust na →Rowie Topolskim.
Marianowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 1 km na płd. od Dominowa. Droga lokalna do Dominowa.
Marianowo Brodowskie	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7 km na płn-zach. od Środy, tuż przy płn-zach. granicy powiatu, ok. 100 mieszk, lokalna droga z →Brodowa.
Mączniki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,3 km na płn. od Środy Wlkp, droga lokalna ze Środy, ok. 190 mieszk, Skromny, z wysoko wyniesionym parterem dwór z lat 80-tych XIX wieku i dobudowaną w okresie międzywojennym piętrową dobudówką. Zbudowany prawdopodobnie dla Kropaczewskich. Kościół zrębowy pw. Wawrzyńca - najstarszy drewniany kościół ziemi średzkiej z roku 1700.
Mądre	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 7 km na płn. od Zaniemyśla, tuż przy płn-wsch. granicy gminy, ok. 60 mieszk, lokalna droga z →Nadziejewa do →Garbów, neogotycki kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej z lat 1896-97, cmentarz, organistówka z 1900r. Wieś znana od 1380r, dawna własność biskupów poznańskich.
Miąskowo	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 6 km na płn. od Krzykos, tuż przy płn. granicy gminy, ok. 200 mieszk, droga krajowa nr 11/15, zabudowa rozproszona wzdłuż kilku dróg o charakterze lokalnym. Na płd. od wsi rzeczka →Miłosławka i przepust na drodze krajowej.
Michałowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 2 km na płd-wsch. od Dominowa, ok. 20 mieszk. Drogi lokalne do →Orzeszkowa, →Rusiborza, →Dominowa i →Szrapek. Większość zabudowań wsi znajduje się na wys. pow. 100 m n.p.m.
Michałów	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 6,5 km na płd. od Nowego Miasta, ok. 200 mieszk.
Mieczysławowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 9,5 km na wsch. od Dominowa. Droga lokalna do drogi wojewódzkiej nr 432, tuż przy płn-wsch granicy powiatu, ok. 40 mieszk. Część zabudowań wsi ulokowana na lokalnym wyniesieniu 100 m n.p.m.
Miłosławka	rzeka	Rzeka, lewy dopływ →Warty, dł. ok. 32 km. Źródła koło wsi Krzywa Góra, na płn-wsch. od Miłosławia, ujście pomiędzy wsiami →Czarnotki i →Kępa Wlk, w pobliżu →Okragłej Góry.
Młodzikowice	osada	Osada w gm. →Krzykosy, tuż przy zach. granicy gminy, ok. 1 km na zach. od →Młodzikowa.

Młodzikowo	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 7 km na zach. od Krzykos, ok 100 mieszk, Lokalna droga z →Solca do →Zaniemyśla, tuż przy →Warcie stanowiącej na tym odcinku pld. granicę powiatu.
Młodzikówko	osada	Osada w gm. →Krzykosy, ok 2 km na pln. od →Młodzikowa, ok 50 mieszk., przy lokalnej drodze z Młodzikowa do →Mądrych
Młodzikówko, przysiółek	przysiółek	Sródeśny przysiółek w gm. Krzykosy, ok 3 km na pln. od →Młodzikowa, przy lokalnej drodze z Młodzikowa do →Mądrych, tuż przy pln. granicy gminy. W sąsiedztwie osada →Ludwikowo. Na pln. od przysiółka rzeczka →Miłosławka.
Moskawa	rzeka	Rzeka (Maskawa- niewiaśc.), prawy dopływ Warty, dł. 56 km, pow. dorzecza 621km ² . Źródła w okolicach wsi Jezierce, na wys. 115 m n.p.m. (na pln. od Nekli, pow. wrzesiński), ujęcie w okolicach wsi →Kępa Mł, na wys. 65 m n.p.m. Główne dopływy: →Struga Średzka (prawy), →Bardzianka (lewy), →Miłosławka (lewy). W 29,5 km zlokalizowano tamę betonowo-ziemną pietrzącą wodę na →Jeziorze Średzkim. Dawniej zwana →Żrenicą.
Mórka	staw	Nieistniejący staw (jezioro) na wsch. od wsi →Murzynowo Kościelne, osuszone w XIXw; obecnie pozostała niecka terenowa.
Murzynowiec Leśny	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 3,8 km na pln. od Krzykos, na pln. skraju dużego kompleksu leśnego z →Górą Bismark, ok 70 mieszk, lokalna droga z Krzykos do →Murzynowa Leśnego.
Murzynowo Kościelne	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 8 km na pld-wsch. od Dominowa, tuż przy wsch. granicy powiatu. Drogi loklane do →Połajewej, →Zberek i Miłosławia, ok. 230 mieszk. Ok. 0,2 km na pld. od wsi rzeka →Wielka. Parterowy dwór z wysuniętą altaną, zbudowany ok. 1880 roku dla Gozdowskich. Kościół zrębowy z murem przedłużeniem nawy pw. św. Jana Chrzcziciela z lat 1739-42.
Murzynowo Leśne	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 8 km na pln-wsch. od Zaniemyśla, tuż przy wsch. granicy gminy, ok. 60 mieszk, lokalna droga z →Nadziejewa do →Solca, Dwór z 1906r
Murzynowo Leśne, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok. 1 km na zach. od wsi →Murzynowo Leśne, wzdłuż lokalnej drogi do →Nadziejewa. W pobliżu leśniczówka →Brzozowiec
Murzynówko	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 5 km na pln. od Krzykos, ok. 200 mieszk, w pobliżu droga krajowa nr 11/15, lokalna droga do →Pięczkowa, ok. 0,2 km na pln. od Murzynówka rz. →Miłosławka.
Murzynówko, leśniczówka	leśniczówka, gajówka	Leśniczówka w gm. →Krzykosy, na pln skraju dużego kompleksu leśnego z →Górą Bismark, ok. 0,1 km od zabudowań wsi Murzynówko. Budynek dworek z k. XIXw, rozbudowany w l.20 i 80-tych XXw.
Nadziejewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5,5 km na pld. od Środy, ok. 200 mieszk, Droga powiatowa do Krzykos. Ok. 0,2 km na pld. od wsi rz. →Moskawa. Na nasypie linia kolejowa Kluczbork - Poznań i most nad drogą lokalną do Mądrych. Dwór z 1887r.
Nietrzanowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na pld-wsch. od Środy, ok. 40 mieszk, lokalna droga z →Brodowa do →Szlachcina, Barokowy kościół pw. Wszystkich Świętych z lat 1664-66, przebudowany w latach 1900-01. Na przykościelnym cmentarzu grób założyciela Kółek Rolniczych Juliana Kraziewiczza. Ok. 0,2 km na pln. od wsi rz. →Moskawa.
Nietrzanowo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 2 km na pld. od wsi →Nietrzanowo, przy drodze krajowej nr 11, na pld. skraju kompleksu leśnego, tuż przy pld. granicy gminy.
Niezamyśl	nie istniejące	dawniej pld. część Zaniemyśla, funkcjonująca jako wieś.
Nowa Lutynia	nie istniejące	→Lutynia, osada.
Nowe Miasto	uroczysko	Nazwa uroczyska występującego na wsch. od →Nowego Miasta, niewielkie kompleksy leśne z przewagą drzewostanów sosnowych, →Papiernia, leśniczówka
Nowe Miasto n. Wartą	wieś	Duża wieś gm., 1500 mieszk. na lewym brzegu Warty, przy drodze krajowej 11/15. Lokalne drogi do Komorza Nowomiejskiego i Wolicy Koziej. Pierwsza wzmianka w 1283r, miasto lokowane, lokalny targ, siedziba Doliwów, jednego z najmożniejszych rodów średniowiecznej Wielkopolski. Prawa miejskie utraciło w 1934r. Gotycki kościół w pw. św Trójcy z XV w. Ok. 0,4 km na pln. od rynku grodzisko stożkowane zwane →Kopcem.
Nowojewo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 5,8 km na pln-zach. od Dominowa, ok. 90 mieszk, droga lokalna do Gułtów. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m.
Okrağła Góra	góra	Niewielkie wzniesienie w gm. →Zaniemyśl, 69,6 m n.p.m, ok. 4,7 km na pld-wsch. od Zaniemyśla, przy wsch. granicy gminy. Od pln. rz. →Miłosławka
Olszewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 2 km na wsch. od Środy, droga powiatowa do →Miłosławia. Do 1979 roku przez wieś przechodziła linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Olszewo Wąskotorowe
Ołaczewo	osada	Niewielka osada w gm. Środa Wlkp, ok. 9,3 km na pln-wsch. od Środy Wlkp, ok. 5 mieszkańców. Na zach. od wsi rz. →Bardzianka.
Orzeszkowo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 2 km na wsch. od Dominowa, ok. 160 mieszk. Drogi lokalne do →Rusiborza, →Giecza, →Targowej Górki i Dominowa. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m.
Osiodziny	osada	Osada składająca się z kilku gospodarstw (4?) ok. 9 km na pld. od →Nowego Miasta przy lokalnej drodze z →Szyłowa, w pobliżu linia kolejowa Mieszków - Czempin (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu, osada położona pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienie 105 m n.p.m.
Ostrowo	nie istniejące	→Ostrów.
Ostrów	nie istniejące	Nieistniejąca już dziś osada, lokalizowana w dokumentach pomiędzy XVI i XIXw po wsch. stronie linii kolejowej Jarocin - Gniezno, w sąsiedztwie obecnego mostu kolejowego na →Warcie, ok 2 km od wsi →Dębno.
Ostrówka	wieś	Nieistniejąca wieś na zach. od wsi →Murzynowo Kościelne, inne nazwy →Rowce, →Suchy.

Otmarowo	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś nad Moskawą w pobliżu →Mącznik w →gm. Środa
Otuszy	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w pobliżu →Zaniemyśla
Oz Mieszkowski	góra	Pagórkowata, piaszczysta formacja polodowcowa występująca w zach. parti Wału Żerkowskiego (najwyższe wzniesienie Łysa Góra - 161 m n.p.m., w rejonie Żerkowa) o rozciągłości równoleżnikowej 11 km, pomiędzy wsiami Panienka i Chrzan (obydwie miejscowości pow. jarocińskiego). Kulminacja ozu występuje na wsch. od wsi →Wolica Pusta po stronie powiatu jarocińskiego - 116 m n.p.m.
Papiernia	leśniczówka, gajówka	Nazwa leśniczówki w →uroczysku Nowe Miasto, ok 0,2 km na pln. od drogi lokalnej z →Kłęki do Żerkowa. Nazwa pochodzi od istniejącego dawniej w tym miejscu młyna papierniczego.
Pętkowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 1 km na pld. od Środy Wlkp, lokalna droga ze →Stupi Wik, ok. 190 mieszk.
Pętkowo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp., ok. 0,8 km na zach. od wsi →Pętkowo.
Piaski	osada	niewielka osada w gm. →Nowe Miasto, przy dawnej przeprawie przez Wartę, ok. 0,2 km na pln-zach. od Nowego Miasta.
Pieńkowice	wieś	Nieistniejąca dziś wieś w pobliżu →Bieganowa, w →gm. Środa
Pierzchnica	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 5,3 km na wsch. od Środy, droga lokalna do Winej Góry Pierzchna, ok. 20 mieszk. Przez wieś płynie →Wielka.
Pierzchno	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 4,2 km na wsch. od Środy, droga powiatowa do Miłosława, ok. 60 mieszk, droga lokalna do →Winnej Góry. Gruntownie odnowiony, piętrowy pałac nawiązujący do architektury francuskiej. Zbudowany w II poł XVIII wieku (skrzydło nie przetrwało do naszych czasów). Piętrowe skrzydło dobudowano w latach 1870-80. Następnie w latach 1900-10 dobudowano reprezentacyjne, piętrowe skrzydło wschodnie.
Pięczkowo	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 5,5 km na wsch. od Krzykos, ok 1,3 tys mieszk, tuż przy wsch. granicy powiatu, cmentarz, w odległości ok 2 km na wsch. stacji Orzechowo (pow. wrzesiński) na linii kolejowej Jarocin - Gniezno. Lokalna droga z →Solca do Orzechowa.
Pięczkowo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok 0,2 km na wsch. od zwartej zabudowy wsi →Pięczkowo, wzdłuż lokalnej drogi z →Solca do Orzechowa (pow. wrzesiński).
Pigłowice	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 7 km na pln-wsch. od Zaniemyśla, tuż przy pln. granicy gminy, lokalna droga z →Płaczek, ok. 200 mieszk. Pierwsza wzmianka z 1391r dwór na planie litery „L” z częścią piętrową oraz wkomponowaną w skrzydła zabudowaną werandą. Zbudowany w 1890 roku dla Sokolnickich. Do 1973 na pld. od wsi przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl z Annopola do Czarnotek (rok budowy 1925) ze stacją Pigłowice.
Płaczki	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na pln. od Zaniemyśla, tuż przy pln. granicy gminy, droga lokalna ze →Śniecisk do →Pigłowic, ok. 70 mieszk., stacja kolei wąskotorowej linii Środa Wlkp - Zaniemyśl (rok budowy 1910), dwór dwuczłonowy. Pierwsza wzmianka z 1390r. Dwór parterowy z około 1 poł. XIX wieku, i piętrowy z cechami renesansu północnego, dobudowany na pocz. XX wieku. Pierwotny dwór wzniesiony dla Korytowskich. Piętrowa dobudówka powstała dla właścicieli niemieckich.
Płaczkowo	osada	Osada w gm. →Krzykosy, tuż przy pln. granicy gminy, ok. 6 km na pln-wsch. od Krzykos, lokalna droga z Murzynowa Leśnego.
Pławce	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 8,5 km na pln. od Środy Wlkp, tuż przy pln. granicy gminy, droga powiatowa ze Środy do Kostrzyna, ok. 420 mieszk, do 1979 roku istniała tutaj linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy 1902) ze stacją Pławce oraz bocznicę do Staniszcza i folwarku Pławce. Dwór parterowy z poddaszem i piętrowym ryzalitem w partii centralnej. Zbudowany dla osadników niemieckich. Kaplica.
Podgaj	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 5,5 km na pln. od Środy, ok. 20 mieszk. Droga powiatowa do Kostrzyna.
Podgaj leśniczówka	leśniczówka, gajówka	Nazwa leśniczówki w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na pln. od Środy, ok. 2 km na wsch. od →Bieganowa, w kompleksie leśnym.
Podlesie	nie istniejące	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pld-zach. od Zaniemyśla, tuż przy pld-zach. granicy powiatu, droga boczna od wojewódzkiej nr 432, ok. 90 mieszk.
Podlesie	wieś	Nieistniejąca dziś wieś w okolicach Brodowa w gm. Środa
Pojezierze Leszczyńskie	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, makroregionu o numerze indeksowym 315.8, jednego z sześciu makroregionów na terytorium Polski wchodzących w skład podprovincji Pojezierza Południowobałtyckie. Na terenie makroregionu leży południowa część powiatu średzkiego (płd. część gm. →Nowe Miasto).
Pojezierze Wielkopolskie	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, makroregionu o numerze indeksowym 315.5, jednego z sześciu makroregionów na terytorium Polski wchodzących w skład podprovincji "Pojezierza Południowobałtyckie". Na terenie makroregionu leży północna część powiatu średzkiego (gm. →Środa Wlkp, miasto Środa Wlkp, gm. →Dominowo, pł. część gm. →Krzykosy i gm. →Zaniemyśl).
Polwica	wieś	Wieś w gm →Zaniemyśl, ok. 2,7 km na pln. od Zaniemyśla, zabudowa zwarta, lokalne drogi do Zaniemyśla, →Winnej i →Śniecisk, ok. 230 mieszk. Pierwsza wzmianka z 1230r, stacja kolei wąskotorowej linii Środa Wlkp - Zaniemyśl (rok budowy: 1910).. Niewielki parterowy dwór z piętrem w części centralnej, z pocz. XIX w., eklektyczną dobudówką z końca XIX wieku. Zbudowany prawdopodobnie dla Niegolewskich. W Polwicy urodził się poeta R. Berwiński.
Polażejewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp., ok. 7 km na pln-wsch. od Środy Wlkp, tuż przy pln. granicy gminy, droga wojewódzka nr 432, ok. 200 mieszk. Piętrowy, eklektyczny dwór, z dużym wspartym na kolumnach tarasem. Zbudowany dla Kosińskich ok. poł XIX wieku. Do 1979 roku istniała tutaj linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Polażejewo. Tuż za wsią od linii głównej odchodziła linia boczna do Mystek.

Połokórno	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś w okolicy Zaniemyśla,
Poświętne	wieś	→ Poświętne.
Poświętno	wieś	→ Poświętne.
Poświętne	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 2 km na pń-wsch. od Dominowa, ok. 60 mieszk. Droga lokalna do →Giecza i →Orzeszkowa. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m, w odległości ok. 1 km na pń-wsch. góra →Górzno, ok. 0,6 km na pń. autostrada A-2.
Potachy	osada	Osada w gm. →Zaniemyśl, w sąsiedztwie wału przeciwpowodziowego Warty, ok. 7 km na pńd-wsch. od Zaniemyśla, lokalna droga z →Kępy Wlk.
Pradolina Warciańsko-Odrzańska	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, makroregionu o numerze indeksowym 315.6, jednego z sześciu makroregionów na terytorium Polski wchodzących w skład podprovincji "Pojezierza Południowobałtyckie". Na terenie makroregionu leży środkowa część powiatu średzkiego, w przebiegu →Warty (pł. część gm. →Nowe Miasto oraz pńd. części gm. →Krzykosy i gm. →Zaniemyśl).
Przykuty	nie istniejące	Dawna nazwa wsi →Janowo
Przymiarki	osada	Osada w gm. →Krzykosy, ok. 1,6 km na pń. od Solca, przy lokalnej drodze do Sulęcinka, w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań.
Przymus	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 2 km na pńd-zach. od →Słupi Wlk, tuż przy pńd. granicy gminy, lokalna droga ze Słupi Wlk. do →Zaniemyśla.
Pustułka	osada	Osada w gm. Środa Wlkp, ok. 8 km na wsch. od Środy, droga powiatowa do Miłosławia, drogi lokalne do Brzezia i Czarnego Piątkowa.
Raczyńskie Jezioro	jezioro	Jedno z większych wśród 9 jezior w →Rynnie jezior Kórnicko-Zaniemyskich, w gm. →Zaniemyśl. Pow.105 ha, gł. 5,8m. W północnej części jeziora →Wyspa Edwarda. Z jeziora wypływa rz. →Kamionka, która wpływa kolejno do pozostałych jezior →Rynny Jezior Kórnicko-Zaniemyskich
Radliniec	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 6 km na pńd-wsch. od Nowego Miasta, tuż przy pńd-wsch. granicy powiatu, ok. 100 mieszk., cmentarz poewangelicki, lokalna drogi z →Kłęki do Radlina i z Mieszkowa do →Dębna, wieś położona pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienia 102 m n.p.m
Ramutki	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na pńd. od Środy, tuż przy pńd. granicy powiatu, lokalna droga do →Marianowa Brodowskiego i →Nadziejewa. Ok. 0,2 km na pńd. od osady rz. →Moskawa.
Rogusko	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 3 km na pń-zach. od Nowego Miasta, ok. 80 mieszk., droga krajowa nr 11/15, most drogowy na →Warcie. Pierwsza wzmianka z 1357r. Dwór z poł. XIXw z dachem naczółkowym.
Romanowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na pń. od Środy, ok. 100 mieszk. Droga boczna od drogi powiatowej do Kostrzyna.
Rowce	wieś	Nieistniejąca wieś na zach. od wsi →Murzynowo Kościelne, inne nazwy →Ostrówka, →Suchy.
Rów Topolski	rzeka	Niewielki ciek wodny, na pń-zach. od Środy Wlkp spełniający w średniowieczu zasadniczą rolę w systemie fosowym miasta, źródła w okolicach ulic Dolnej i Jażdżewskiego. Pod Jarosławcem niewielki zalew retencyjny. Ujście do Strugi Średzkiej na wysokości Koszut. Ciek zanikający.
Równina Wrzesińska	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, mezoregionu o numerze indeksowym 315.56, jednego z mezoregionów wchodzących w skład makroregionu →Pojezierze Wielkopolskie. Na terenie mezoregionu leży północna część powiatu średzkiego.
Rumiejki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, tuż przy pń-zach. granicy powiatu, lokalna droga ze →Szlachcina do →Tadeuszewa, ok. 80 mieszk. Do 1979 roku na zach. od wsi biegła linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Rumiejki. Dwór z XIXw, przebudowany w 1936r i po 1945r.
Rumiejki, uroczysko	uroczysko	Nazwa niewielkiego uroczyska leśnego, w gm. Środa Wlkp, ok. 0,4 km na pń. od wsi →Rumiejki
Rusiborek	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 3,8 km na pńd-wsch. od Dominowa, lokalne drogi do →Rusiborza, →Zberek i →Połażejewa, ok. 80 mieszk, tuż przy pńd. granicy gminy.
Rusiborek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Dominowo, ok. 3,8 km na pńd-wsch. wsi Rusiborek, droga boczna od drogi wojewódzkiej nr 432.
Rusibórz	wieś	Wieś w gm →Dominowo, ok. 3 km na pńd-wsch. od Dominowa, ok. 190 mieszk. Drogi lokalne do →Ulejna, →Połażejewa, →Giecza i →Zberek. Piętrowy, kryty łamanym dachem dwór – willa z pocz. XX wieku. Do 1973 roku na pńd. od wsi istniała linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole z Połażejewa do Mystek (rok budowy: 1910) ze stacją Rusibórz i bocznicą do folwarku. Parterowy o cechach klasycystycznych, zbudowany dla Plucińskich na pocz. XX wieku (prawdopodobnie przebudowa starego założenia).
Ruszkowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,6 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, rozproszona zabudowa wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 432, ok. 100 mieszk.
Rynna jezior kórnicko-zaniemyskich	jednostka fizyczno - geograficzna	Twór polodowcowy, w dolinie przebieg rz. →Głuszynka. W rynnie 9 jezior: Raczyńskie (pow. 102ha, gł. 5,8m), Łękno (26ha, gł. 5,0m), Mł. Jezioro (44ha, gł. 16,3m), Wlk. Jezioro (66ha, gł. 5,4m), Bnińskie (250ha, gł. 8,5m), Kórnickie (82ha, gł. 6,0m), Skrzynki (92ha, gł. 6,5m), Skrzynki Mł. (17ha, gł. 8,0), Borówieckie (ok. 13ha gł. 0,6m).
Sabaszczewo	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 7 km na pńd-wsch. od Dominowa, tuż przy wsch. granicy powiatu. Lokalne drogi do →Murzynowa Kościelnego, →Chociczy (2) i →Połażejewa, ok. 70 mieszk. Ok. 0,8 km na pńd-wsch od wsi rzeka →Wielka.
Skłoków	osada	Nieistniejąca już dziś osada o charakterze służebnym, lokalizowana przy przeprawie przez Moskawę, ok 0,2-0,3km na pńd. od grodu w Gieczu. →Grodziszczko.

Skoraczew	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, 10 km na pld-wsch. od Nowego Miasta, tuż przy pld-zach granicy powiatu, ok 150 mieszk., w pobliżu linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu, przez wieś przechodzi lokalna droga z →Kruczyna do Panienki (powiat jarociński) i Chwałkowa Kościelnego (powiat śremski). Ostatnie gospodarstwo przy drodze do Panienki (przy skrzyżowaniu z drogą Panienka - Chwałkowo Kościelne) jest najdalej na południe położonym zabudowaniem powiatu, Nazwa wsi od nazwiska Skoracz. Pierwsza wzmianka z 1397r. Parterowy dwór z końca XIXw i dobudowany do niego w latach 30-tych XXw eklektyczny pałac z dachem naczółkowym, zabudowania pofolwarczne z 2 poł. XIXw, wieś położona pow. 100 m n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), przy drodze do Chwałkowa Kościelnego (powiat śremski) wiatrak.
Stupia Mała	wieś	Nieistniejąca dziś wieś w pobliżu →Stupi Wielkiej w →gm. Środa. Obecnie na jej terenie znajduje się COBORiU.
Stupia Wielka	wieś	Duża wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3 km na pld-zach. od Środy Wlkp, lokalna droga z →Koszut do →Zaniemyśla i →Pętkowa, ok. 660 mieszk., stacja kolei wąskotorowej linii Środa Wlkp - Zaniemyśl (rok budowy: 1910), dwór piętrowy, z dwoma bocznymi ryzalitami w elewacji frontowej. Zbudowany ok. 1880r. Pomiędzy ryzalitami ganek z kolumnami dźwigającymi taras, siedziba Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych. Na terenie ośrodka istniała do końca XVIIIw wieś Stupia Mała
Solec	wieś	Duża wieś w gm. →Krzykosy, ok. 3 km na zach. od Krzykos, ok 600 mieszk, neoromański kościół pw. św. Katarzyny z lat 1906-08, cmentarz z kaplicą, stacja kolejowa na linii Kluczbork - Poznań, na pld. od wsi 10 przęsłowy kolejowy most kratownicowy nad →Wartą. Lokalna droga z Orzechowa do →Zaniemyśla i →Środy Wlkp
Spora	<i>rzeka</i>	Dawna nazwa →Strugi Średzkiej
Staniszewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 8,5 km na pln. od Środy Wlkp, ok. 1 km na zach. od drogi powiatowej ze Środy do Kostrzyna, tuż przy zach. granicy gminy, drogi lokalne do Markowic i →Pławiec, ok. 20 mieszk, do 1979 roku na pld. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy 1902) ze stacją Staniszewo oraz bocznicą do Pławiec.
Starkówiec Piątkowski	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 9 km na wsch. od Środy, ok. 160 mieszk, lokalne drogi do →Miłosławia, →Szlachcina i →Czarnego Piątkowa, cmentarz poewangelicki.
Starkówiec Piątkowski, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 2 km na pld. od wsi →Starkówiec Piątkowski, na pld. od drogi krajowej nr 15, tuż przy wsch. granicy powiatu.
Stramnice	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 8 km na pld od →Nowego Miasta, tuż przy pld. granicy powiatu, ok. 160 mieszk., w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań oraz linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu, lokalna droga →Szyplów - →Wolica Pusta. Wieś położona pow. 100 m n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienie 105 m n.p.m przy drodze do przysiółka Stramnice.
Stramnice, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw ok. 0,5-1 km na pld. od wsi →Stramnice przy lokalnej drodze ze wsi Stramnice do Osieku (pow. jarociński), położony pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienia 105 m n.p.m, w pobliżu linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu.
Struga Średzka	rzeka	Rzeka, dł. ok. 18 km, źródła w okolicy Tulec, ujście na pld-wsch od →Środy Wlkp. Ok. 3 km przed ujściem wokół jej biegu i kilku zbiorników wodnych Obszar Chronionego Krajobrazu →Bagna Średzkie. Dawna nazwa: Spora
Strzeszki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 4,2 km na pln. od Środy, tuż przy pld. granicy gminy, ok. 0,3 km na zach. od drogi wojewódzkiej nr 432. Do 1973 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl z Annopola do Czarnotek (rok budowy 1925) ze stacją Strzeżki. Neoklasycystyczny dwór z poł XIX w. Zbudowany dla Stablewskich.
<i>Strzyżowiec</i>	rzeka	Nieistniejący ciek wodny w pobliżu wsi →Murzynowo Kościelne, prawy dopływ rz. →Wielka
<i>Suchy</i>	wieś	Nieistniejąca wieś na zach. od wsi →Murzynowo Kościelne, inne nazwy →Rowce, →Ostrówka.
Sulęcín	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 4,2 km na zach. od Krzykos, ok 480 mieszk, tuż przy Warcie stanowiącej na tym odcinku pld. granicę powiatu, lokalna droga z →Solca do →Środy Wlkp i →Zaniemyśla, w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań. Dwór z pocz. XXw.
Sulęcín, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok. 1,8 km na pln. od wsi →Sulęcín, przy lokalnej drodze do →Środy Wlkp.
Sulęcinek	wieś	Duża wieś w gm. →Krzykosy, ok. 5 km na pln-zach. od Krzykos, ok 1,3 tys. mieszk., lokalne drogi do →Solca, →Murzynowa Leśnego, →Zaniemyśla i →Środy, stacja kolejowa na linii Kluczbork - Poznań, zabudowa rozproszona wzdłuż kilku dróg o charakterze lokalnym Dwór z l.20-30 XXw, obecnie poczta
Sulęcinek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok. 1 km na pln-wsch. od wsi →Sulęcinek, w pobliżu lokalnej drogi do →Murzynowa Leśnego. Na pln. od przysiółka rzeczka →Miłosławka
Sulęcinek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok. 1 km na wsch. od wsi →Sulęcinek, wzdłuż lokalnej drogi do →Murzynowca Leśnego.
Sulęcinek, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Krzykosy, ok. 1 km na pld. od wsi →Sulęcinek, przy lokalnej drodze do →Solca.
<i>Szczytowiec</i>	nie istniejąca	Nieistniejąca dziś wieś w →gm. Środa w okolicy →Zdziechowic
Szlachcin	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 6 km na wsch. od Środy, droga powiatowa do Miłosławia, ok. 390 mieszk, drogi lokalne do →Brodowa, →Chocicz (2), Rumiejek i →Połajejewa. Dwór eklektyczny z formami renesansowymi i klasycystycznymi z pocz. XIX wieku (gruntownie przebudowany w 1899 roku), zbudowany pierwotnie dla Szczanieckich, przebudowany dla Stablewskich. Kamienny most drogowy na →Bardziance – zabytek techniki drogowej. Do 1979 roku na zach. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole ze stacją Szlachcin.

Szlachcin Huby	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na pń-wsch. od →Szlachcina, lokalna droga z →Pierzchna do →Winnej Góry. Ok. 0,8km na pld. od osady →Moskawa.
Szrapki	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 1,8 km na pld. od Dominowa. Zabudowa wzdłuż lokalnej drogi do Dominowa.
Szyplów	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 8 km na pld. od Nowego Miasta, tuż przy pld. granicy powiatu, ok. 250 mieszk., w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań oraz linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu, Wieś znana od 1397r. Pałac z końca XVIIIw, przebudowany w poł. XIXw i ponownie w końcu stulecia. lokalna droga →Chwałęcín - Mieszków, wieś położona pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienia 105 m n.p.m.
Szyplów, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw, ok. 0,5-1 km na pld. od wsi →Szyplów przy lokalnej drodze do Mieszkowa, położony pow. 100 m.n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), lokalne wzniesienia 105 m n.p.m, w pobliżu linia kolejowa Mieszków - Czempień (nieczynna) biegnąca fragmentami na terenie powiatu.
Szywra	rzeka	→Miłosławka.
Ściganka	uroczysko	Nazwa niewielkiego uroczyska leśnego, w gm. →Środa Wlkp, ok. 1,4 km na pld. od →Chocicz.
Śnieciska	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 6 km na pń. od Zaniemyśla, droga lokalna z Zaniemyśla do →Słupi Wlk., Pierwsza wzmianka z 1257r, dawna własność biskupów gnieźnieńskich, ok. 450 mieszk., stacja i most żelbetowy na linii kolei wąskotorowej Środa Wlkp - Zaniemyśl (rok budowy 1910), drewniany, zrębowy kościół pw. św. Marcina. Dwór z 1 poł. XIX, przekształcony w 2 poł XXw.
Świączyń	uroczysko	Nazwa uroczyska w gm. →Nowe Miasto kompleksu leśnego występującego na południe od wsi Świączyń (pow. Śrem, gm. Książ Wlkp).
Świętomierz	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok 9 km na pld-zach. od Nowego Miasta, ok. 80 mieszk., luźna zabudowa wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 436.
Tadeuszewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, rozproszona zabudowa wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 432, ok. 80 mieszk.
Teresa	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 4 km na pld. od Nowego Miasta, ok 270 mieszk., w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań, lokalna droga z →Klęki do →Szyplowa. Dawny folwark założony przez Hermanna Kennemanna z →Klęki, współtwórcy HAKATY. Pierwotna nazwa Theresia.
Tokarów	osada	Osada w gm. →Nowe Miasto, 8,3 km na pld. od Nowego Miasta, przy lokalnej drodze z →Chromca do Mieszkowa.
Topola	wieś	wieś w →gm. Środa, ok 2,5 km na pń-zach od granic miasta, dawna posiadłość kościelna. Dawna nazwa wsi: →Komorniki. Dwór z 2 poł. XIXw, przebudowany ok. 1900r
Trzebisławki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7 km na zach. od Środy, ok. 180 mieszk, tuż przy zach. granicy powiatu, drogi lokalne do Kromolic i →Koszt. Dwór z I. 1900-1901
Trzebisławki, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 2 km na pń-wsch. od wsi →Trzebisławki, przy lokalnej drodze z →Koszt do Kromolic.
Trzebisławki, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 1,8 km na wsch. od wsi →Trzebisławki, przy drodze lokalnej do →Brzezin.
Trzebisławki, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 3,8 km na pń-wsch. od wsi →Trzebisławki, przy linii kolejowej Kluczbork-Poznań.
Turek	łąka	Nazwa łąki w gm. →Środa Wlkp, ok. 1 km na pld-zach. od Bieganowa, tuż przy zach. granicy powiatu.
Ulejno	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 5,4 km na pń-wsch. od Środy Wlkp, drogi lokalne z →Mącznik, →Tadeuszewa i →Połazejewa, ok. 90 mieszk. Dawna nazwa →Wielichowo. Dwór piętrowy z mansardowym dachem i wyniesionym balkonowym tarasem w poziomie piętra wsparty czterema prostymi kolumnami, zbudowany na przełomie XIX i XX wieku dla niemieckiej rodziny Sarrazinów. Do 1979 roku na pld. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902) ze stacją Ulejno.
Uleśnica	rzeka	Nieistniejący ciek wodny w pobliżu wsi →Murzynowo Kościelne, prawy dopływ rz. →Wielka
Urniszewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3 km na zach. od Środy, ok 0,4 km na pń. od drogi powiatowej do Swarzędza.
Urniszewo, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Środa Wlkp, ok 3,2 km na pń-zach. od Środy, ok. 1 km na pń. od wsi →Urniszewo, lokalna droga do →Zielniczek.
Uroczysko św. Józefa	uroczysko	Uroczysko w gm. Zaniemyśl, ok 2 km na pld-zach. od wsi Jezioro Wielkie, w kompleksie leśnym Lasów Kórnicko-zaniemyskich.
Utrata	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 4,5 km na pld-zach. od Nowego Miasta, przylegająca do →Chociczy, ok. 250 mieszk., droga wojewódzka nr 436, stacja kolejowa Chocicza na linii Kluczbork - Poznań
Utrata, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Nowe Miasto, składający się z kilku gospodarstw ok. 1 km na pld-wsch. od wsi →Utrata, w pobliżu linia kolejowa Kluczbork - Poznań.
Wał Żerkowski	jednostka fizyczno - geograficzna	Nazwa jednostki podziału fizycznogeograficznego terenu, mezoregionu o numerze indeksowym 315.64, jednego z mezoregionów wchodzących w skład makroregionu →Pojezierze Leszczyńskie. Na terenie mezoregionu leży południowa część powiatu średzkiego.
Warta	rzeka	Rzeka, najdłuższy dopływ Odry, dł. 808 km, pow. dorzecza 54529 km2. Źródła w Kromolowie (dzielnicy Zawiercia, 384 m n.p.m.), ujście w Kostrzynie (12 m n.p.m.). W rejonie Czeszewa i ujścia →Lutyni skupisko lasów grądowo-łęgowych stanowiących dawną pozostałość Puszczy Pyzdrowskiej, jedno z najcenniejszych tego typu stanowisk na kontynencie europejskim (→Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy). Na wys. wsi Kępa Mała ujście →Moskawy. Rzeka Warta stanowi również granice gmin Nowe Miasto i →Krzykosy.
Wielichowo	nie istniejące	→Ulejno
Wielka	rzeka	Rzeka, lewy dopływ Moskawy, dł. ok 24 km, źródła w okolicach Wrześni, ujście ok. 0,8 km na pld. od →Pierzchna. Zwana także →Bardzianką lub →Wielkim Rowem, W →Szlachcinie most kamienny na drodze powiatowej do Miłosławia; zabytek techniki drogowej.
Wielki Bór	uroczysko	Nazwa uroczyska, kompleksu leśnego występującego ok. 2-3 km na pń. od wsi →Radliniec, wzdłuż drogi do →Klęki. W drzewostanie przeważa sosna i daglezią.

Wielki Rów	rzeka	→Wielka
Wiktorowo	osada	niewielka osada w gm. →Krzykosy, ok 0,2 km na wsch. od wsi →Witowo, wzdłuż lokalnej drogi z →Solca do Orzechowa (pow. wrzesiński).
Winna	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 5 km na pń-zach. od Zaniemyśla, droga lokalna Śnieciska - Kórnik, ok. 60 mieszk., w centrum wsi lokalne wzniesienie 89 m n.p.m.
Winna Góra	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 10 km na wsch. od Środy, tuż przy wsch. granicy powiatu, droga powiatowa do Miłostawia, ok. 390 mieszk, drogi lokalne do →Chociczy (2) i Białego Piątkowa. Pałac w stylu polskim z 1910 roku wzniesiony dla Henryka Mańkowskiego (wnuka J. H. Dąbrowskiego) na miejscu klasycystycznego pałacu Czartoryskich – donacji (wraz z całym kluczem majątków) Napoleona Bonaparte dla wodza legionów. W części centralnej czterokolumnowy portyk wysunięty przed front. Dach łamany. Kościół barokowy pw. św. Michała Archanioła z kaplicą grobową wodza legionów.
Wiosna	osada	Osada śródleśna w gm. →Krzykosy, tuż przy pń. granicy powiatu, ok. 5,9 km na pń-wsch. od Krzykos, lokalne drogi leśne.
Witowo	wieś	Wieś w gm. →Krzykosy, ok. 3,5 km na wsch. od Krzykos, ok 460 mieszk, lokalna droga z →Solca do Orzechowa. Tuż pod wsią swe źródła ma niewielka rzeczka →Baba uchodząca do →Warty pod →Krzykosami.
Włostowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 2 km na pń-wsch. od Środy, droga krajowa nr 11, ok. 50 mieszk, Ok. 0,8 km na pń-wsch. od wsi rz. →Moskawa.
Wolica Kozia	wieś	Wieś w gm. Nowe Miasto, ok. 2 km na zach. od →Nowego Miasta, przy lokalnej drodze do →Dębna, ok 200 mieszk.
Wolica Nowa	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 3,5 km na wsch. od Nowego Miasta, ok 200 mieszk., przy lokalnej drodze →Kłęka - Żerków. Dawny folwark założony przez Hermanna Kennemanna z →Kłęki, współtwórcy HAKATY. Pierwotna nazwa Waldhof.
Wolica Pusta	wieś	Wieś w gm. →Nowe Miasto, ok. 6 km na pń. od Nowego Miasta, tuż przy pń. granicy powiatu, ok. 450 mieszk. droga krajowa nr 11/15. Pierwsza wzmianka w 1290r (Volycza). wieś położona pow. 100 m n.p.m. (wpływ Wału Żerkowskiego), na pń od wsi pasmo wzniesień →Góry Mieszkowski. Pierwsza wzmianka w 1290r. Volycza. Części wsi znajduje się w powiecie jarocińskim, cmentarz poewangelicki.
Wygoda	nie istniejące	Folwark, osada na prawym brzegu Warty, w gm. →Nowe Miasto, na jej terenie zalewowej, ok 2,2 km od Orzechowa, przy lokalnej drodze z →Pięczkowa do przeprawy w →Dębnie. Dziś ruina.
Wygranka	osada	Śródleśna osada w gm. →Krzykosy, ok 3,8 km na pń. od →Pięczkowa, przy lokalnej drodze z →Pięczkowa do →Murzynówka, tuż przy zach. granicy powiatu, na pń. skraju dużego kompleksu leśnego znajdującego się w powiecie wrzesińskim, w gm. Miłostaw.
Wysławice	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 4,2 km na pń-zach. od Dominowa, Droga lokalna do Gułtów. Wieś położona na wys. pow. 100 m n.p.m. Ok. 0,2 km na zach. od ostatnich zabudowań wsi punkt wysokościowy 104 m n.p.m.
Wyspa Edwarda	wyspa	wyspa na Jeziorze Raczyńskim, (wcześniejsza nazwa <i>Grunt</i>) w gm. →Zaniemyśl o pow. 3 ha. W latach 1815-1845 wyspa należała do Edwarda hr. Raczyńskiego, który zbudował tutaj modrzewiowy dom w stylu szwajcarskim. Na wyspie ok. 60 dębów (w tym 17 pomników przyrody), przeprawa promowa.
Wyszakowo	wieś	Duża wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 5 km na pń-wsch. od Zaniemyśla, ok. 60 mieszk. Pierwsza wzmianka w 1257r. Niewielki dwór parterowy z piętrem w części centralnej, zbudowany w latach 60 XIX stulecia dla Karczewskich oraz dobudowaną częścią piętrową dla właścicieli niemieckich na przełomie wieków, spichrz z XIXw., obelisk ku czci Franciszka Unruga, powstańca Wielkopolskiego, współorganizatora AK w Wielkopolsce. Droga lokalna z →Brzostka. Do 1973 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl z →Annapola do →Czarnotek (rok budowy 1925) ze stacją Wyszakowo.
Wyszakowskie Huby	osada	Osada w gm. →Zaniemyśl, ok. 0,4 km na pń. od →Wyszakowa, lokalna droga do →Brzostkowa.
Wzgórze Ludgardy	góra	→ Górzno.
Zabłocie	nie istniejące	Nieistniejąca dziś wieś nad →Strugą Średzką na pń. od →Marcelina w →gw. Środa
Zagaj	osada	Osada w gm. →Środa Wlkp, tuż przy zach. granicy gminy, ok. 1 km na pń. od wsi →Pławce
Zaniemyśl	wieś	Duża wieś gm. w pow. →średzkim, ok. 12 na pń od →Środy Wlkp, 2,3 tys. mieszk, pomiędzy Jeziorami →Raczyńskim i →Łękno, jako miasto lokowane istniało w latach 1742-1934, neogotycki kościół pw. św. Wawrzyńca z lat 1840-42. Przy kościele nagrobek Edwarda hr. Raczyńskiego, neoromański, poewangelicki kościół pw. Niepokalanego Serca NMP, →Wyspa Edwarda na Jeziorze Raczyńskim z domem w stylu szwajcarskim, dawna posiadłość Edwarda hr. Raczyńskiego, stacja końcowa linii wąskotorowej Środa-Zaniemyśl (rok budowy 1910). Południowa część wsi nosiła dawniej nazwę → <i>Niezamyśl</i> . Wieś o charakterze letniskowym. Droga wojewódzka nr 432, droga lokalna z Kórnik do →Sulęcinka.
Zberki	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 6 km na pń-wsch. od Dominowa, przy drodze wojewódzkiej nr 432, ok. 230 mieszk. Do 1973 roku istniała tutaj linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole z →Połajewo do →Mystek (rok budowy: 1910) ze stacją Zberki. parterowy, z końca XIX wieku, rozbudowany w 1910 roku do piętra, kryty dachem mansardowym. Zbudowany dla niemieckiej rodziny Scherów.
Zberki Huby	wieś	Wieś w gm. →Dominowo, ok. 8 km na wsch. od Dominowa i ok. 1,8 km na wsch. od wsi →Zberki. Drogi lokalne do →Murzynowa Kościelnego i drogi wojewódzkiej nr 432.
Zbójecka Góra	grodzisko	grodzisko pierścieniowate w gm. →Krzykosy, ok 0,2 km na pń. od leśniczówki →Brzozowiec
Zdziechowice	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 8,5 km na pń. od Środy Wlkp, ok. 1 km na wsch. od drogi powiatowej ze Środy do Kostrzyna, tuż przy pń. granicy gminy, drogi lokalne do →Chłapowa i →Bagrowa, ok. 150 mieszk, do 1979 roku na pń. od wsi istniała linia kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy 1902) ze stacją Zdziechowice.
Zielniczki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,6 km na pń. od Środy Wlkp, droga lokalna z →Zielnik.

Zielniki	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 3,6 km na pñ. od Środy Wlkp, droga ze Środy do Kostrzyna ok. 140 mieszk. Dwór z k. XIXw, przebudowany w I.20 XXw
Złodziejewo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 9 km na wsch. od Środy, przy drodze krajowej nr 15, tuż przy wsch. granicy powiatu.
Złomiszewo	wieś	Nieistniejąca wieś pomiędzy wsiami →Murzynowo Kościelne, →Połajewo, →Zberki, →Kopaszyce
Zmysłowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 7 km na pñ-zach. od Środy, tuż przy pñ-zach. granicy powiatu, ok. 20 mieszk, lokalna droga z Bieganowa do Markowic.
Zofiówka	uroczysko	Nazwa uroczyska w kompleksie Lasów Kórnicko - Zaniemskich, ok. 2,5 km na pñ-wsch. od →Zaniemyśla, tuż przy pñ-zach. granicy powiatu.
Zwola	leśniczówka, gajówka	Nazwa gajówki w gm. →Zaniemyśl, ok. 4,5 km na pñd. od Zaniemyśla, w kompleksie leśnym, na pñ. od →Łysej Góry (1).
Zwola	wieś	Wieś w gm. →Zaniemyśl, ok. 1 km na pñd. od Zaniemyśla, po pñd. stronie →Jeziora Raczyńskiego, ok. 140 mieszk, lokalne drogi do →Dąbrowy i →Majdan.
Zwola, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 2 km na pñd-wsch. od wsi →Zwola, na pñd. krańcu →Jeziora Raczyńskiego, w terenie zalesionym, lokalna droga ze Zwoli.
Zwola, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 3 km na pñd-wsch. od wsi →Zwola, w terenie zalesionym, lokalna droga ze Zwoli nad Wartę.
Zwola, przysiółek	przysiółek	Przysiółek w gm. →Zaniemyśl, ok. 5 km na pñd. od wsi →Zwola, w terenie zalesionym, po południowej stronie →Łysej Góry, w bezpośrednim sąsiedztwie wału przeciwpowodziowego na Warcie, lokalna droga do wsi Zwola, Kępa Mała i →Kotowo.
Żrenica	rzeka	Dawna nazwa →Moskawie.
Żrenica	wieś	Dawniej wieś, ok. 0,6 km na wsch. od granic miasta →Środa Wlkp (ul. Graniczna, obecnie: Żwirki i Wigury), przy trakcie do Miłosławia. W 1934 roku włączona administracyjnie w obręb miasta. Dawna część klucza majątków →Winej Góry (własność J.H. Dąbrowskiego), folwark z 2 poł. XIXw, most drogowy na → Moskawie i most żelbetonowy na istniejącej do 1979r. linii kolei wąskotorowej Środa - Kobylepole (rok budowy: 1902).
Żabikowo	wieś	Wieś w gm. →Środa Wlkp, ok. 2 km na zach. od Środy, przy drodze krajowej nr 11, ok. 110 mieszk, ok. 0,2 km na pñ. od wsi →Struga Średzka. Do 1975 przez wieś przechodziła linia boczna kolei wąskotorowej Środa - Zaniemyśl ze →Słupi Wlk. do →Jaszkowa (rok budowy 1910) ze stacją Żabikowo. Dwór z k. XIXw, przebudowany po 1945r.
Żeleźnica	rzeka	→Wielka
Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy	obszar chroniony	Park Krajobrazowy, ok. 14 km na pñd-wsch. od Środy Wlkp, w zakolu Warty, przy ujściu Lutyni. Utworzony 17 października 1994, obejmuje teren o dużych wartościach przyrodniczych i kulturowych. Leży w granicach powiatów średzkiego (gm. Nowe Miasto), jarocińskiego (gm. Żerków) i wrzesińskiego (gm. Miłosław). Obejmuje 15 640 ha, z czego 6129 ha to lasy. Na terenie Parku znajdują się obecnie trzy rezerваты przyrody w tym dwa florystyczne (Dwunastak i Czeszewski Las) i faunistyczny (→Dębno). Na terenie parku znajduje się pałac Gorzeńskich w Śmiełowie w którym w 1832r. bywał A. Mickiewicz.
Żydowskie Góry	góra	Wzniesienie 102 m n.p.m, w gm. Nowe Miasto, ok. 200m od drogi →Kłęka - →Rogusko, przechodzącej przez →Komorze Nowomiejskie. Do 1939 roku istniał tutaj cmentarz żydowski - kirkut.
Żydowskie Góry	góra	lokalne wzniesienia (80 m n.p.m.) w kompleksie leśnym Lasów Kórnicko-Zaniemskich, w gm. Zaniemyśl, ok 2,3 km na pñd-zach. od wsi Jezioro Wielkie